

BOLALAR MUSIQA VA SAN'AT MAKTABLARI O'QUVCHILARIDA MUSIQIY QOBILIYATLARNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI (R.ABDULLAYEVNING YIRIK ASARLARNI O'RGANISH JARAYONIDA)

Kimsanov O. I.

*Musiq ta'limi kafedrasida o'qituvchisi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti*

Anotatsiya: *Maqolada bolalar musiqa va san'at maktabi o'quvchilariga musiqiy qobiliyatini shakllantirishda yuzaga keladigan muommalar va ularning yechimi to'g'risida fikr yuritiladi*

Kalitso'zi: *ixtisoslik, fortopiano, ritm, musiqiy idrok, konsert, pedagogik mahorat, ta'lim tizimi.*

O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi, Respublika Davlat mukofoti sovrindori, Turon Fanlar Akademiyasi Akademigi, kompozitor, professor, jamoat arbobi Rustam Abdullaev zamonaviy o'zbek musiqa san'atining zabardast ijodkorlaridan. U yaratgan qo'shiq va romanslari, opera va baletlari, simfonik va vokal simfonik asarlari bilan Vatanimiz musiqa madaniyatining rivojiga samarali hissa qo'shib kelmoqda.

R.Abdullaev Xorazm viloyati, Xiva shahrida 1947 yil 12 fevralda tug'ildi. Maktabda o'qib yurgan yillari musiqaga qiziqib 1957 yili rubob chalishni o'rganish uchun musiqa maktabiga qatnadi. 1962 yil Hamza nomidagi Toshkent

musiqa bilim yurtiga xalq cholg'ulari bo'limiga o'qishga kirdi, bir yildan so'ng nazariy va kompozitorlik bo'limida A.Malaxov va R.Vildanov sinflarida o'qishni davom ettirdi. 1965-1972 yillarda Toshkent davlat konservatoriyasining kompozitorlik fakultetida R.Vildanov va B.Gienko sinflarida tahsil oldi va fortepiano uchun Konsert asari bilan o'qishni muvaffaqiyatli bitirdi. 1972 yilda yosh kompozitor va pianinochi sifatida Qozog'istonda bo'lib o'tgan O'zbekiston adabiyoti va san'ati kunlarida fortepiano konsertini simfonik orkestr bilan ijro etdi, Gruziyada o'tkazilgan festivalda muallif ijrosidagi I-forteplano konsertining yangrashini, yapon shoirlarining she'rlariga yaratgan «Xirosima faryodi» nomli vokal turkumini fortepiano jo'rligida atoqli xonanda M.Hojiniyozov bilan ijro qilib, musiqa jamoatchiligi diqqatini jalb etdi. 1977 yil «Hijron» (Zulfiya she'ri) vokal turkumi uchun u Moskva shahrida o'tgan yosh kompozitorlar ko'rik-tanlovida laureat unvoniga sazovor bo'ldi.

R.Abdullaev 1974-1976 yillarda Toshkent davlat konservatoriyasi assistentura-stajirovkasida professor B.I.Zeydman sinfida kasb malakasini oshirdi. 1976 yildan boshlab M.Ashrafiy nomidagi Toshkent konservatoriyasi bastakorlik kafedrasida o'qituvchi, katta o'qituvchi, dotsent va professor lavozimlarida ishlab kelmoqda. 1976 yilda u Bastakorlar uyushmasiga qabul qilindi. 1985 yildan uyushma hay'at raisi o'rinbosari, 1995 yildan esa O'zbekiston kompozitorlari va bastakorlari uyushmasi raisi lavozimida faoliyat yuritmoqda.

Kompozitor Rustam Abdullaev O'zbekistonning zamonaviy musiqa san'ati rivojidadagi xizmatlari uchun 1997 yilda «O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi» faxriy unvoniga, 1987 yilda Respublika Davlat mukofotiga, 2016 yilda O'zbekiston Respublikasi Turon Fanlar akademiyasi Akademigi unvoniga sazovor bo'ldi.

Ayni kunda butunjahon ta'lim sohasida har xil metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan talab, e'tibor kundan kunga kuchayib bormoqda. O'qituvchi bulardan unumli foydalangan holda dars mobaynida qo'llab, o'quvchilarni dars mashg'ulotini yaxshi va oson o'zlashtirib olishiga muhit yaratib bera olishi zarur. Buning uchun pedagogdan qator sohalarda ilg'orlik talab qilinadi.

Har bir iste'dod egasi o'z xohishi va imkoniyati doirasida tarbiyalanishga va saboq olishga haqli va buning uchun shart-sharoitlar mavjud. Respublikamizda uzluksiz ta'lim tizimining joriy qilinishi va har bir bosqish o'z dastruriga amal qilishi munosib ilmi, kuchli, zukko va iste'dodli barkamol avlod tarbiyalanishining garovi hisoblanadi.

Bolaning badiiy tarbiyasi maxsus bilim talab etuvchi mas'uliyatli va murakkab ish hisoblanadi. Ayniqsa, musiqa, kuy, ohang uning ruhiy holatini yaxshilashga, uni ezgulikka, go'zallikka intilishiga xizmat qilishi darkor. Aynan bu mas'uliyatli bosqich boshlang'ich ta'lim tizimi doirasida hisoblanadi. Boshlang'ich ta'lim tizimi muayyan ixtisoslik, ya'ni professional darajadagi mutaxassis tayyorlashning ilk bosqichidir. Bolalarning musiqa san'atiga kirib kelishi va o'z ixtisoslik kashida ta'lim olishi bu bosqichning muhim omillaridan biri. O'quvchi bolalik davridan shaxsiy ijrochilik ko'nikmalarini hosil qilishi va bunda muntazam tayyorlanib borishi juda muhimdir. Shu bois, musiqiy ta'lim tizimining boshlang'ich bosqichi bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyati bilan bog'liqdir.

Davlatimiz tomonidan yosh avlod tarbiyasining muhim yo'nalishi sifatida musiqa san'atiga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, yurtimizning har bir viloyat va tumanlarida bolalar musiqa va san'at maktablari ochilib, qayta rekonstruksiyadan o'tkazilib foydalanishga topshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyatini yanada takomillashtirish bo'yicha 2016-2020-yillarga mo'ljallangan davlat dasturi to'g'risida" 2015-yil 20-noyabrdagi PQ-2534 son qaroriga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan qaror qabul qilindi. Unga ko'ra, bolalar musiqa va san'at maktablari musiqa cholg'u asboblari, maxsus mebellar va kerakli jihozlar bilan ta'minlanishi belgilandi. Kelajak

avlod uchun yaratilayotgan bunday sharoitlar o'zbek xalqining nechog'li yurtparvar va yuksak insonparvarligidan dalolat beradi. Xalqimiz o'z farzandlarini o'z milliyligini yo'qotmagan holda butunjahon madaniyati va ilm ma'rifatini o'zlashtirishlarini va yurtimiz mavqeyini umumjahon davlatlari oldida yuksak ko'tarishini istaydi. Xususan, yurtimizda yaratilayotgan bunday sharoitlardan ajdodlarimiz qoldirgan merosni kelajak avlodga munosib yetkazish ham ko'zda tutilgan.

Bolalar musiqa va san'at maktabining asosiy maqsadi yosh avlodning musiqa va san'at turlariga qiziqishi va qobiliyatini rivojlantirish, ijtimoiy faolligini oshirish, ularni xalqimiz an'analariga va milliy qadriyatlarimizga nisbatan hurmat ruhida tarbiyalash, ma'naviy va ma'rifiy saviyasini har tomonlama oshirishdan iborat.

Musiqa san'atida Fortepiano ijrochiligi eng ommalashgan turlardan biri sanaladi. Har bir xalqning o'z milliy cholg'u sozlari bo'lishi barchaga ma'lum. Bugungi kunda dunyoning barchaxalqlari orasida eng ommalashgan umuminsoniy cholg'u sozlari ham mavjud. Bulardan biri – fortepiano cholg'usidir. Ushbu cholg'u uchun jahonning barcha taniqli kompozitorlari qatorida O'zbekiston kompozitorlari ham yorqin asarlar yaratdilar. Ular yosh ijrochilar tomonidan sevib ijro etib kelinmoqda.

Fortepiano musiqa cholg'u asbobi o'zining yoqimli ovozi, qulay ijrosi va keng imkoniyati yuzasidan boshqa cholg'ulardan ajralib turadi. Bolalar musiqa va san'at maktabiga ilk qadam qo'ygan bolalarning juda ko'p foizi aynan shu cholg' unichalishga va o'rganishga katta qiziqish bildirishi gapimizning yaqqol isbotidir.

Bolalar musiqa va san'at maktabiga ilk bor qadam qo'ygan o'quvchilarning musiqa sohasining qaysidir bir yo'nalishiga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularning aqliy va ijodiy tafakkurini, intellectual qobiliyatlarini rivojlantirish bugungi pedagoglarning muhim vazifalaridandir. Dars jarayoni o'qituvchi va o'quvchining hamkorlikdagi faoliyati bo'lib, shu jarayonda o'quvchining kelajakda kamolotga yetishish yo'li, uning ma'lumoti, aqliy salohiyati va tarbiyasi ham amalga oshib boradi. Dars mashg'ulotlari mobaynida o'qituvchi o'z bilimi, ko'nikma va malakalarini o'quvchiga tushunarli yetkazib beradi, o'quvchi esa uni o'zlashtirib borishi natijasida undan foydalanish qobiliyatiga ega bo'lib boradi.

Avvallari o'qituvchilar musiqiy ta'limni nota yozuvini tushuntirishdan boshlar edilar. Yetarli darajadagi musiqiy taasurotga ega bo'lmagan, cholg'uning sadolanishini tinglashga o'rganmagan bola ilk musiqiy savodlarni o'zlashtirishga qiynalardi. Shu boisdan bunday ta'lim jarayoni bolaning musiqani sevishi va o'rganishga bo'lgan qiziqishini aksar hollarda so'ndirardi. Bunday holatlarni oldini olish uchun o'qituvchi cholg'u asbobida birorta yoqimli kuy ijro etib berishi yoki cholg'u konsertidan videolavhalar ko'rsatishi kerak bo'ladi. Keyin esa, bolaning eshitish qobiliyatini, ritmni his qilishini tekshiruvdan o'tkaziladi. Bilamizki, musiqaning har qanday yo'nalishi uchun bu qobiliyatlar juda muhimdir. O'quvchida bunday qobiliyatlar bor yoki yo'qligini tekshirishning bir necha usullari mavjud. Ulardan biri quyidagicha, o'qituvchi stol yuzasiga qalam bilan qisqa ritmik usulni bajarib ko'rsatadi, o'quvchi avvalo, qalam

necha marotaba stolga urilganligini sanab aniqlashi, keyin esa xuddi shu ritmik usulni takrorlab bajarib ko'rsatishi kerak bo'ladi. Bu test o'quvchining musiqa sohasini qanchalik tez va puxta o'zlashtira olishini belgilaydi. Har doim ham o'quvchilar birinchi martadayoq bu vazifalarni a'lo darajada bajara olmasliklari mumkin. Bu bolaning musiqani o'rganishga layoqatsiz ekanligini bildirmaydi. Cholg'uga kuchli qiziqish bildirayotgan bolada yuqorida ta'kidlangan qobiliyatlarni mashg'ulotlar davomida yuzaga keltirish va rivojlantirish o'qituvchi mutaxassisning pedagogic mahoratiga bog'liqdir

Mashg'ulot paytida o'qishni va yozishni hali bilmaydigan yoki buni yaqindagina o'rgangan bolada musiqa haqida tasavvur uyg'otish uchun har xil misollar keltirib tushuncha beriladi. O'quvchining dastlabki mashg'ulotlari mobaynida cholg'u tuzilmasi bilan birgalikda klaviaturalarni ko'rsatish, quyi, o'rta va yuqori registrlarning yangrash xarakterlarini chalib namoyish etib berish, o'quvchining turli balandlikdagi tovushlarni eshitishini va ularni bir- birlaridan farqlashga harakat qilishini ta'minlash zarur. Cholg'u ovozini tabiat hodisalari ovoziga, hayvonlar ovozlari, misol uchun qalin, yo'g'on tovushlarni ayiq ovoziga, momaqaldiroq gumburlashiga, o'rtacha mayin ohanglarni odamlar qadam tovushiga, juda ingichka va nozik tovushlarni qushlar ovozi, suv shildirashiga taqqoslab chalib ko'rsatilsa o'quvchining tovushlarni farqlashi osonlashadi va mashg'ulotga yanada qiziqishi kuchayadi. Shu tartibda musiqa savodi bosqichma-bosqich oshirilib boriladi. O'qitish sifati o'quvchilarni qobiliyati va aqliy salohiyatiga qarab asarlar tanlab, ularda bori mkoniyatlarni yuzaga chiqarish uchun xizmat qilishi lozim.

ADABIYOTLAR:

93. Кадирова, З. З. (2019). Психолого-педагогические проблемы изучения понимания учебно-воспитательных ситуаций учителем. *Профессионализм педагога: компетентностный подход в образовании*, 1(1), 6-11.
94. Kadirova, Z. Z. (2022). Alisher Navoiyning nasriy asarlarida perifrazarlar. *Monografiya*, 1(1), 120.
95. Leylo, M., & Pavlovna, I. Y. (2023). Motive of children's suffering in the story z. prilepin "white square". *Scientific approach to the modern education system*, 1(10), 77-80.
96. Yuliya, I. (2023). The place of Shamshad Abdullayev and the "Fergana school of poetry" in modern literature. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 521-523.
97. Isayeva, Y. (2023). Relevance of studying national character. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 4(05), 95-100.

98. Astanova, G. A. Analysis of the image of wise and entrepreneurial women in Shahrizoda stories. *theoretical & applied science Учредители: Теоретическая и прикладная наука*, (9), 533-537.
99. Aminovna, A. G. (2020). Interpretation of the image of the hero woman in the stories of Shahrizoda. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(6), 14365-14373.
100. Dusnazarova, M. I. (2022). Legal Regulation of Marriage-Wedding Traditions in Modern Uzbekistan. *Modern Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(11), 23-29.
101. Elamanovna, D. M. (2021, March). Works and environmental education. *Archive of Conferences*, 17(1), 79-80.
102. Akhmedov, B. A. (2024). Dialogue Leading to a Problematic Situation and Its Place in School Education. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 28, 17-21.
103. Akhmedov, B. A. (2023). Socratic methods in education based on conflict dialogue. *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 1(3), 1-7.
104. Akhmedov, B. A. (2024). Reorganization of teaching manual in higher education in Tashkent region. *Uzbek Scholar Journal*, 24, 13-25.
105. Akhmedov, B. A. (2024). Methods Of Improving the Quality of Dissertation Works in The Exact Sciences of The Tashkent Region. *Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments*, 2(1), 39-57.
106. Akhmedov, B. A. (2023). Socratic dialogue as a response to the challenge of the Epoch. *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 1(1), 1-9.
107. Akhmedov, B. A. (2023). Physics is a Science Forming Knowledge About Health. *Diversity Research: Journal of Analysis and Trends*, 1(3), 350-355.
108. Тангиров, И. Х., & Ахмедов, Б. А. (2021). Перспективы развития правового государства. *Политика и общество*, 7(18), 178-186.
109. Axmedov, B. A., & Muxamedov, G. I. (2021). Klaster Mobile DGU 09834.
110. Akhmedov, B. A. (2023). Use of information technology in medicine, history, biology, literature, physical education. *Uzbek Scholar Journal*, 22, 17-29.
111. Inomjonov, N., Axmedov, B., & Xalmetova, M. (2023). Kasbiy faoliyatida axborot-kommunikativ kompetentlikni oshirish usullari. *Academic research in educational sciences*, 4(CSPU Conference 1), 580-586.
112. Akhmedov, B. A., & Khimmataliyev, D. O. (2023). The emergence-theoretical aspects of dialogue in education. *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 1(2), 1-7.
113. Inomjonov, N., Axmedov, B., & Xalmetova, M. (2023). Kasbiy faoliyatida axborot-kommunikativ kompetentlikni oshirish usullari. *Academic research in educational sciences*, 4(CSPU Conference 1), 580-586.
114. Akhmedov, B. A. (2023). Prospects and trends of digital twins in education. *Uzbek Scholar Journal*, 23, 6-15.

115. Akhmedov, B. A., Makhmudova, D. M., & Akhmedjonov, D. G. (2024). Using the Socrates method in improving the quality of education in pedagogical universities. *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 2(1), 16-24.